

ANKETA SODOBNOSTI IX

OSAMITEV (ALI ŠE KAJ HUIŠEGA) SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI?

NAMESTO SPREMNE BESEDE UREDNIŠTVA NEKAJ MISLI IZ ANKETE

JOSIP VIDMAR, predsednik SAZU

Naloga SAZU v sodobni znanosti na Slovenskem je opredeljena z naravo te ustanove, ki je reprezentativna organizacija najvidnejših slovenskih znanstvenikov in umetnikov vseh strok . . . V letošnjem poslovnem letu je SAZU praznovala tridesetletnico obstoja. V tem sorazmerno kratkem času se niti ni še do kraja razjasnila njena vloga v slovenski družbi niti se ni utrdila v Slovencih zavest o njeni eksistenci in o njeni pomembnosti.

DR. ANTON KUHELJ, podpredsednik SAZU

Menim, da bi bila bolj dosledna pritegnitev akademije h koordiniranju in organiziranju znanstvenega dela koristna. Čeprav je akademija v nekaterih vprašanih te vrste zavzela drugačno stališče od drugih organizacij, moram poudariti, da je to storila po temeljitem premisleku in je svoja stališča utemeljila. V takih primerih ni, žal, moglo vedno priti zaradi raznih ovir do konfrontacije stališč, čeprav bi mogle ravno takšne razprave pojasniti marsikateri nesporazum.

DR. IVAN RAKOVEC, akademik

Resnici na ljubo pa je treba povedati, da so v sodobni družbi tudi taki, ki so bolj ali manj brezbrizni do akademije. Najširši krogi se zanjo zanimajo le toliko, kolikor jim o njej posreduje dnevno časopisje. Ker nam dnevniki o akademiji le malokdaj kaj poročajo, lahko upravičeno trdimo, da večina Slovencev ve le to, da SAZU obstaja in da izda včasih kako knjigo, ki za večino ljudi ni posebno privlačna.

DR. DUŠAN HADŽI, dopisni član SAZU

Z naraščajočo ceno raziskovalnega dela se za države z razmeroma slabimi finančnimi zmogljivostmi vedno bolj ostro postavlja vprašanje, v katere panoge in področja se izplača vlagati materialne in umske kapacitete. Jasno je, da pri nas ne moremo enako močno prodirati na vseh frontah znanosti. Nekatera področja so za naše razmere odločno predraga, pa se vendar pojavljajo ambicije za delo na njih, druga pa bi bila poceni in primerna in morda še posebej pomembna zaradi povezave z industrijo, pa so zanemarjena.

DR. MAKS WRABER, dopisni član SAZU

SAZU . . . je v marsikaterem pogledu zamudila ugodno priložnost, da uveljavi svoj vodstveni vpliv, s katerim naj bi povezovala, usklajevala in usmerjala slovenske nacionalne vede. Neugodne posledice te zamude se vedno bolj čutijo v vse večji razdrobljenosti, neuravnanoosti in dezorientaciji naše znanosti, ki v mnogih smereh celo grozi, da se sprevrže v lažno znanost in izrodi v špekulativno hlastanje po finančnih sredstvih brez prave znanstvene ambicije.

DR. MITJA BRODAR, višji znanstveni sodelavec

. . . veliki inštituti so se ločili od akademije in zaživel samostojno. Akademija pa je ostala torzo, kar je še danes. V petnajstih letih nihče ni našel poguma, da bi jo obsekal popolnoma, novega koncepta pa tudi ni dobila. V tej situaciji je delovni kolektiv dal idejo, naj se sedanji zametek počasi in v okviru možnosti razvija v center nacionalnih znanosti. To so področja, kjer lahko z majhnimi sredstvi veliko storimo. Toda za izsledke teh znanosti nihče (od tistih, ki imajo denar) ni zainteresiran.

DR. EMILIJAN CEVC, znanstveni svetnik

Hkrati bi morala biti akademija tudi pobudnik in koordinator znanstvenega dela, ki je premnogokrat premalo usklajeno, premalo načrtno ali pa celo podvojeno in večtirno. Z drugimi besedami: akademija bi morala postati slovenski znanstveni center. V njej bi se morali stekati rezultati naših znanstvenih spoznanj, v njej bi moral najti podporo in nasvet vsak, kdor se resno, zavzeto in z zdravimi ambicijami posveča raziskovanju domače znanstvene problematike, ali ki s svojimi specialnimi študijami plodno bogati tudi svetovno znanstveno žetev.

DR. PETER HABIČ, znanstveni sodelavec

Vlogo usmerjevalca in koordinatorja znanosti na Slovenskem imata sedaj predvsem Sklad Borisa Kidriča (SBK) in formalno tudi SAZU, njun delež pa se nazorno kaže v letni vsoti družbenih sredstev, s katero vsaka od teh sicer nekoliko različnih ustanov razpolaga. Leta 1968 je imel SBK skupno 34,520.000 din sredstev, SAZU pa je prejela za osnovno dejavnost, za investicije oziroma adaptacije in z dotacijami raznih skladov, med njimi tudi SBK, in gospodarskih organizacij za pogodbene naloge skupaj 6,167.000 din.

DR. NIKO KURET, znanstveni svetnik

Priznajmo: če se kulturen narod začuti takó zrelega, da si sme privoščiti akademijo, in če si to akademijo res ustvari, potem mora skrbeti, da ji zagotovi dostojno življenje. To je najosnovnejša logika. Naloga akademije pa je spet, da se organizira tako, kakor terjajo kulturno stanje in časovne potrebe naroda.

DR. LINO LEGIŠA, znanstveni svetnik

Kaj ve širša okolica o akademiji: da je (s članstvom) zelo častno predstavništvo, dosti manj pa, da se v njegovem okrilju (po inštitutih) opravlja znanstveno raziskovalno delo na različnih področjih. Ne rečem,

da ni krivde tudi v nezadostnem poročanju o naravi tega dela in o izsledkih, saj so šle marsikatero publikacije mimo brez prave omembe, kaj šele da bi poskrbeli za večjo popularizacijo, za širše seznanjanje z njimi. Morda je potreben tak, že na zunaj viden dokaz, kakor je zdaj slovar. Vsaj nekateri so ob njem začutili, da ni nastal kar tako.

DR. MILKO MATIČETOV, znanstveni svetnik

SAZU kot celota v slovenski družbi — vsaj tam, kjer imajo škarje in platno v rokah — danes ne uživa tiste veljave, ki bi ji pripadala. Samo simbolično, v slovenskih razglasih in uradnih listinah je vse v redu, dejansko pa že dolgo ne. Mar bi bil sicer mogoč osip, beg celih inštitutov izpod okrilja SAZU? Znotraj akademije si prizadeva delovati, v resnici pa bolj ali manj životari nekaj inštitutov, ki so jim zunanji šaljivci prilepili ime »žepni«.

DR. DRAGICA TURNŠEK, znanstvena sodelavka

Žal SAZU že nekaj let ne raste s splošnim družbenopolitičnim razvojem. Veliko je temu kriv naš čas, zakaj vrednotenje znanstvenega dela v sodobni slovenski družbi je vse prej kot pravilno, sistem financiranja pa po mojem zgrešen. V Sloveniji je sicer precej sredstev za znanstveno delo, vendar so razdeljena in razdrobljena na razne sklade, ki dajejo prednost gospodarsko pomembnejšim razvojnim nalogam. Obenem so lahko vir nekontroliranega pridobivanja denarja.

Citiram in še nekaterim drugim akademikom in znanstvenim svetnikom SAZU, ki pa se naši anketi niso utegnili ali mogli odzvati, je uredništvo Sodobnosti zastavilo naslednja tri vprašanja:

1. Kako presojate naloge SAZU v sodobni znanosti na Slovenskem?
2. Kaj sodite o položaju SAZU v sodobni slovenski družbi?
3. Kako presojate organizacijski in delovni ustroj SAZU?

Vsem, ki so se našemu vabilu odzvali, se za odgovore iskreno zahvaljujemo.

JOSIP VIDMAR, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti

1. Naloga SAZU v sodobni znanosti na Slovenskem je opredeljena z naravo te ustanove, ki je reprezentativna organizacija najvidnejših slovenskih znanstvenikov in umetnikov vseh strok. Kot taka ima nalogo gojiti in po možnosti razvijati vse znanstvene smeri in v svojih publikacijah dati prostor izsledkom iz vseh sodobnih ved, katerim se posvečajo slovenski znanstveniki. Ker pa je naša ustanova slovenska akademija, ima še posebno nalogo gojiti in pospeševati vse znanosti, ki se posvečajo raziskovanju našega slovenskega življenja, se pravi sloven-

skega jezika, njegove zgodovine, slovenskega slovstva in umetnosti, naše zgodovine, politične in kulturne, posebnosti naše zemlje in našega biološkega sveta, kakor tudi njegovih specifičnih lastnosti in bolezni.

2. V letošnjem poslovnem letu je SAZU praznovala tridesetletnico obstoja. V tem sorazmerno kratkem času se niti ni še do kraja razjasnila njena vloga v slovenski družbi niti se ni utrdila v Slovencih zavest o njeni eksistenci in o njeni pomembnosti. Novi zakon o organizaciji znanstvenega dela v Sloveniji in zakon o Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ki sta v pripravi, bosta nemara v mnogočem pripomogla h končni opredelitvi poglobitvinih funkcij akademije v našem znanstvenem življenju in s tem tudi k utrditvi zavesti naše družbe o nji. Trideset let eksistence, vrhu tega za institucijo take vrste, res ni dolga doba. Šele danes se v nekaterih sektorjih njenega dela pojavljajo v javnosti prvi sadovi znanstvenega prizadevanja in zbiranja, ki je trajalo od ustanovitve do danes. Za primer naj navedem samo izid prve knjige Slovarja slovenskega knjižnega jezika, ki bo nekoč, ko bo morda čez kakih dvanajst let dovršen, opozoril Slovence na ogromno delo, ki je bilo v zvezi z njim opravljeno in lahko že danes našo javnost opozarja na institucijo, v kateri je bil zasnovan in pripeljan do prvega vidnega rezultata.

Organizacijski in delovni ustroj akademije je v skladu z njeno dvojno naravo, se pravi z njeno reprezentativnostjo za vso našo znanost, hkrati pa tudi s tem, da se danes v svojem delovnem območju posveča predvsem vedam, ki se neposredno ukvarjajo z našim slovenskim življenjem. Struktura ožje akademije, ki opravlja svoje naloge v petih razredih, bo verjetno ostala nespremenjena tudi v bodoče. V nji je izražena njena narava kot ustanove za gojitev vseh znanosti. Drugače pa je v njenem širšem delovnem sektorju. Tu je imela akademija pred leti tri ali štiri velike inštitute, in sicer fizikalnega, kemijskega, inštitut za elektriško gospodarstvo in inštitut za turbinske stroje. Imela je tedaj poleg malih inštitutov, kakršni so na primer inštitut za slovenski jezik, narodopisni inštitut, inštitut za literature, za biologijo, za zgodovino, za raziskovanje krasa itd., ki se večidel ukvarjajo z raziskovanjem slovenskega sveta in življenja, inštitute z izrazito splošno znanstvenimi nalogami. Ti so se pred leti osamosvojili, s tem pa se je inštitutsko delovno območje akademije via facti že določno omejilo na nacionalne vede, če jih je dovoljeno takó imenovati. Ko pa bodo naloge akademije naposled jasno definirane, se bo dokončno določil in uresničil tudi njen delovni ustroj, ki bo zelo verjetno urejen predvsem za opravljanje znanstvenih nalog tako imenovanih nacionalnih ved.

Seveda pa bo ostala založniška dejavnost akademije nespremenjeno posvečena vsem znanostim, družbenim, matematičnim, fizikalnim, naravoslovnim in medicinskim. Taka bo ostala tudi usoda akademijske knjižnice, ki je že danes druga največja knjižnica v Sloveniji in obsega najrazličnejšo znanstveno literaturo; ta ji vsako leto naraste vsaj za deset tisoč zvezkov, publikacij več kot tisoč učenih družb in akademij vsega sveta in vseh jezikov, ki nam svoje izdaje pošiljajo v zameno za publikacije naše akademije.

Pripomniti je še, da obstoje v akademiji žive težnje, da bi se naša ustanova intenzivneje povezala z mlajšimi slovenskimi znanstvenimi delavci in s tistimi znanstveniki naše narodnosti, ki delujejo v tujini. Verjetno je, da bo pripravljajoči se zakon o akademiji odprl tej težnji prosto pot in bo

omogočil pritegnitev izbranih znanstvenih kadrov k sodelovanju z akademijo tako, da bi jih ta imenovala za svoje zunanje svetovalce, jih po potrebi sklicevala in se z njimi posvetovala o vseh važnejših vprašanjih naše znanosti in njene organizacije. Tako bi akademija lahko uspešneje sodelovala pri gradnji naše znanstvene nadstavbe.

UNIV. PROF. ING. DR. ANTON KUHELJ, podpredsednik SAZU

Slovenska akademija znanosti in umetnosti združuje na eni strani pomembne znanstvenike in umetnike naše republike, na drugi strani pa opravlja po mojem zelo uspešno znanstveno delo na določenih področjih. Slednje velja predvsem za znanstvena raziskovanja v zvezi z našo zemljo, njeno naravo in ljudmi, ki prebivamo na njej, pa tudi za delo na nekaterih drugih področjih, ki sploh niso ali vsaj

niso zadosti zastopana v drugih znanstvenih organizacijah in v katerih aktivno dela eden ali več njenih članov.

Menim, da bodo delovne enote za opravljanje naštetih nalog še naprej ostale pri akademiji. Dopolniti bi jih bilo treba z dodatnimi enotami v skladu s potrebami, ki bi se pojavile. Pač pa bi bilo treba razmisliti, ali ne bi bilo umestno pritegniti v sedanjih razmerah predvsem znanstvene razrede akademije in njihove člane k aktivnejšemu sodelovanju pri preučevanju razvoja znanosti v svetu in pri iskanju ustreznih ukrepov za naše razmere. Pri tem mislim izključno le na posvetovalno vlogo akademije, ker se mi zdi, da je v sedanjih razmerah organizacija znanstvenega dela zunaj navedenih področij stvar drugih teles. V zvezi s pravkar navedenim opozarjam predvsem na razvoj čisto novih znanstvenih vej, dalje na interdisciplinarna področja in na spremembe, ki zaradi tega nastopajo takó na raziskovalnem kakor tudi na pedagoškem področju.

Glavna skrb akademije mora seveda biti posvečena osnovnim znanostim in le manj aplikativnemu znanstvenemu delu. Razvojno delo ne spada v njeno področje dejavnosti. S tem pa ni rečeno, naj ostane akademija ravnodušna do tega dela. Strokovni stiki znanstvenih delavcev in akademije z razvojnimi organizacijami bi bili vsestransko koristni in zato zelo potrebni; praktično pa jih na žalost ni.

2. Mislim, da smem iz lastne izkušnje reči, da ni delo akademije v širših krogih dovolj poznano, zato tudi ne more biti pravilno ocenjeno. Z izdajanjem letopisov, od katerih je lani že izšla 19. knjiga (za leto 1968), skuša akademija prikazati javnosti svoje delo; vendar se mi zdi, da tu ne uspe popolnoma. Menim, da bi bila bolj dosledna pritegnitev akademije h koordiniranju in organiziranju znanstvenega dela koristna. Čeprav je akademija v nekaterih vprašanjih te vrste zavzela drugačno stališče od drugih organizacij, moramo poudariti, da je to storila po temeljitem premisleku in je svoja stališča utemeljila. V takih primerih ni, žal, moglo

vedno priti zaradi raznih ovir do konfrontacije stališč, čeprav bi mogle ravno takšne razprave pojasniti marsikateri nesporazum.

3. Organizacijski ustroj akademije se ravna v veliki meri po zgledu naših starejših in inozemskih akademij. Število znanstvenih razredov je v primerjavi z akademijami zahodnega tipa nekoliko večje, kar pa je v skladu z večjo pritegnitvijo zastopnikov apliciranih znanosti pri nas. Povezovanje zastopnikov sorodnih osnovnih in apliciranih znanosti v skupnem razredu se mi zdi po izkušnjah od drugod zelo umestno in potrebno. Glede delovnega ustroja bi predvsem pripomnil, da bi bilo treba po mojem predvideti še nekaj mest, kjer naj bi znanstveni delavci podobno kakor upravniki inštitutov preučevali splošna vprašanja znanstvenega dela za širša področja znanosti, da bi mogli nato razredi še bolj temeljito obravnavati važne probleme vseh strok, ki jih zastopajo. Vendar se bojim, da so to le pobožne želje, saj akademija že pri sedanjem staležu delavcev ne more dohajati s plačami drugih podobnih organizacij.

Z zgornjimi opombami nikakor nisem izčrpal vseh odgovorov na zastavljena vprašanja. Zato zelo želim slišati odgovore posebno na prvo in drugo vprašanje predvsem od prizadetih in neprizadetih opazovalcev.

UNIV. PROF. DR. IVAN RAKOVEC, akademik, predstojnik Inštituta za paleontologijo SAZU

1. Slovenska akademija znanosti in umetnosti goji predvsem tista znanstvena področja, ki so za nas nacionalnega pomena. Razumljivo je, da je v ospredju vseh delovnih enot na akademiji Inštitut za slovenski jezik, ki naj raziskuje probleme v zvezi z nastankom in razvojem našega jezika. Rezultat teh raziskovanj naj bi ne bile samo posamezne znanstvene razprave, marveč tudi pravopisi, slovarji in podobna priročna dela. Inštitut za literature objavlja študije iz slovenske literarne zgodovine in izdaja Slovenski biografski leksikon. V skupini nacionalnih inštitutov so še historični s sekcijami za slovensko zgodovino, umetnostno zgodovino in arheologijo, etnografski inštitut, nadalje biološki, geografski in paleontološki inštitut ter inštitut za raziskovanje krasa. Poleg navedenih je na akademiji tudi orientalistični inštitut, ki se ukvarja s pravnimi dokumenti starih orientalskih narodov.

O pomenu in delovanju večine teh inštitutov bodo obširneje pisali drugi, omejim naj se na dva, ki sta mi po stroki najbližja. Paleontološki inštitut se je sprva kot geološki inštitut ukvarjal z različnimi geološkimi problemi, ki so se pojavljali na slovenskih tleh. Z leti pa se je pokazala potreba, da se pri raziskovanjih posvetimo samo paleontološkim problemom. Ti so morali biti čim prej rešeni, da se je lahko uspešno nadaljevalo geološko delo pri drugih ustanovah, predvsem pri geološkem zavodu v Ljubljani. Inštitutski sodelavci so pri svojih raziskovanjih dosegli take uspehe, da

uživajo priznanje tudi v mednarodnem svetu. Ker je paleontološki inštitut edini take vrste v Jugoslaviji, je razumljivo, da mnogo pomagamo tudi geologom iz drugih republik pri njihovih raziskovanjih. Inštitut za raziskovanje krasa s sedežem v Postojni in z dolgoletno tradicijo, ki jo je podedoval od italijanskega inštituta z enakim delovnim področjem, si je v mednarodnem svetu še bolj utrdil in povečal ugled, ko je pred več leti uspešno organiziral mednarodni speleološki kongres v Sloveniji.

Kako pomembni so rezultati znanstvenega dela v akademjskih inštitutih, objavljeni v številnih publikacijah SAZU, dokazuje predvsem zamenjava del z vsemi znanstvenimi ustanovami v Jugoslaviji in poleg tega s 1100 podobnimi ustanovami v tujini. Tako obsežne (zgolj znanstvene!) zamenjave nima nobena druga institucija v Jugoslaviji.

2. Slovenska akademija znanosti in umetnosti bi kot naša najvišja znanstvena ustanova morala uživati pri vseh posebno naklonjenost, morala bi nam biti v velik ponos, ker smo z njo po ustanovitvi univerze dobili še zadnjo, in sicer vrhunsko kulturno ustanovo in tako dosegli Slovenci vse, kar si more želeli kulturni narod, da lahko kot enakovreden sodeluje z drugimi narodi. Zares si je akademija v javnosti na splošno pridobila priznanje. Tako je na primer v zadnjih letih prejelo nagrado AVNOJ že več članov akademije za izredne znanstvene in umetniške uspehe. Tudi univerza v Ljubljani je ob svoji petdesetletnici podelila častne doktorate številnim akademikom za njihove kulturne zasluge, da ne govorim še o nešteti drugih častnih priznanjih in odlikovanjih, ki so jih prejeli člani akademije od raznih znanstvenih ustanov doma in v tujini.

Resnici na ljubo pa je treba povedati, da so v sodobni družbi tudi taki, ki so bolj ali manj brezbrizni do akademije. Najširši krogi se zanjo zanimajo le toliko, kolikor jim o njej posreduje dnevno časopisje. Ker nam dnevnikarji o akademiji le malokdaj kaj poročajo, lahko upravičeno trdimo, da velika večina Slovencev ve le to, da SAZU obstaja in da izda včasih kako knjigo, ki za večino ljudi ni posebno privlačna. Z izdajo prve knjige Slovarja slovenskega knjižnega jezika bo SAZU nedvomno pridobila veliko ugleda tudi med širšimi krogi. Še bolj bo naraslo zanimanje zanjo, ko bo začela izdajati Enciklopedijo Slovenije in druge zanimive publikacije, ki bodo namenjene širši javnosti. Seveda bi moralo tudi dnevno časopisje od časa do časa nadrobneje poročati o delu akademije in njenih načrtih. Znanstvena pisarna na akademiji bo vsakomur rade volje posredovala primerno gradivo za take objave.

Ce hočemo končno docela osvetliti položaj akademije v sodobni kulturni slovenski družbi, seveda ne smemo zamolčati, da se, žal, še najdejo nekateri, ki se jim zdi akademija nepotrebna ustanova.

3. Slovenska akademija znanosti in umetnosti je v glavnem podobno organizirana, kakor so druge akademije znanosti po svetu. Znanstveno delo poteka po inštitutih, v katerih je več ali manj sodelavcev, ki imajo večinoma fakultetno izobrazbo. Njim pomagajo laboranti, kartografi in drugo pomožno osebje. Poleg stalnih uslužbencev pomagajo pri inštitutskem delu še honorarni in priložnostni sodelavci. Nekateri inštituti, kakor na primer nuklearni (prvotno fizikalni) inštitut Jožef Štefan, kemični inštitut Boris Kidrič, elektrotehniški inštitut in inštitut za turbinske stroje, so se sčasoma tako razširili, da so se osamosvojili.

V vzhodnih državah imajo akademije znanosti podobne inštitute, le da so neprimerno bolje dotirani. V zahodnih državah so na akademijah namesto inštitutov večinoma komisije s posebnimi, pretežno dolgoročnimi nalogami, tako da so pri njih znanstveni sodelavci tako rekoč stalno nastavljeni. Nekatere akademije imajo poleg tega še posebne raziskovalne inštitute.

Dosedanji uspehi, doseženi v posameznih inštitutih, in zglede sodelovanje z drugimi akademijami v Jugoslaviji pri medakademijskih projektih dokazujejo, da sedanji organizacijski in delovni ustroj SAZU ni slab. Pač pa bi znanstveno delo na naši akademiji hitreje in bolj mnogostransko potekalo, če bi bili posamezni inštituti še bolj opremljeni in imeli več sodelavcev, za kar bi bilo potrebnih precej več sredstev, kakor jih prejema doslej.

PROF. DR. DUŠAN HADŽI, dopisni član SAZU

Obseg dejavnosti akademij znanosti v raznih državah je kaj različen. V eni skrajnosti so akademije nosilci znanstvene politike v manjšinskem pomenu, prek svojih inštitutov pa tudi nosilci vrhunskega raziskovalnega dela in največjih znanstveno-tehničnih akcij. V drugi skrajnosti je akademijam ostal predvsem reprezentančni pomen. Vsem tipom akademij je skupno podeljevanje najvišjih priznanj za zasluge pri znanstvenem ali umetniškem delu v obliki članstva ali posebnih nagrad. Ta dejavnost je tudi za našo akademijo brez dvoma, o drugih nalogah pa so mnenja deljena, ker pride v poštev več izvajalcev teh nalog. To velja predvsem za inštitute in za delež v vodenju politike znanosti. Problem pripadnosti večjih inštitutov za osnovne raziskave je pri nas doživel različne poskuse rešitve.

V prvem obdobju po osvoboditvi so bile prav akademije ustanovitelji največjih inštitutov. Vzporedno s spremembami v splošni in zlasti gospodarski politiki se je pokazala nujnost približevati raziskovalno delo operativi. Iz tega je sledila osamosvojitve mnogih inštitutov, ki naj bi se naslonili na gospodarstvo. S tem je bil zvezan prehod iz bužetskega na samostojno finansiranje. Nekaterim je ta prehod uspel bolje, nekaterim slabše. Največji in znanstveno najpomembnejši — nuklearni — inštituti so ta proces prehoda podaljšali, a ga še niso rešili.

V času, ko so se veliki inštituti akademij najbolj živahno razvijali, je bilo raziskovalno delo na univerzah močno zapostavljeno. Precej pozno je prišlo spoznanje, da je vzgoja kadrov z akademsko stopnjo nemogoča brez raziskovalnega dela učiteljev in študentov in napake prepozna spoznanja o potrebi raziskovalnega dela na univerzi vse prepočasi popravljajo. Sredstva, ki jih lahko skupnost daje za fundamentalno raziskovalno delo, so glede na našo majhnost močno omejena, zato jih je treba čimbolj gospodarno uporabljati. Ker se fundamentalne raziskave v obliki rezultatov, ki jih lahko industrija neposredno izkorišča, le zelo počasi obrestujejo, veliko

bolje pa v obliki vzgoje raziskovalnih kadrov, je na vprašanje o lociranju take raziskovalne dejavnosti odgovor enoličen: pri univerzi. Oprema za sodobno raziskovalno delo postaja čedalje dražja — in to ne velja le za naravoslovje in tehniko! — bodoči raziskovalci in operativci pa se morajo z njo spoznati že med študijem. Delo s tako opremo pa terja tudi vedno več vlaganja v kadre, ki z njo ravnaajo. Celoten strošek sodobnega vzgojnega procesa je vedno večji, zato si ne moremo privoščiti dvotirnosti v večjih inštitutih.

Smotno je, da se še sedanji inštituti zunaj univerze, ki se ukvarjajo pretežno z delom v osnovnih znanstvenih in tehničnih disciplinah, čim tesneje vključijo v pedagoške procese s svojo opremo in kadri in s tem pripomorejo najbolj ekonomično dvigati raven univerze. Če dokazujem, da mora biti jedro raziskovalnega dela v osnovnih disciplinah na univerzi, ne izključujem potrebe po manjših inštitutih in delovnih enotah posebne narave zunaj univerze. Pri tem mislim na tista področja znanosti, kjer niso potrebne velike investicije v opremo niti veliki timi pa tudi tam, kjer ni potrebno veliko pedagoškega osebja zaradi omejene produkcije kadrov.

Nekatera teh področij so pa pomembna za kulturo naroda. Sem sodijo razni aspekti dela okrog narodnega jezika in literature, narodopisja in podobno. Znanstvene dejavnosti na teh področjih terja kulturno poslanstvo več, kot pa sodi v osnovno dejavnost univerze in akademija je gotovo primerno okolje zanje.

Politika znanosti v Jugoslaviji se je obračala kot malo kje v svetu. Doslej smo prišli vsaj do enega trdnega spoznanja: znanost je nujno potrebna za napredek družbe in gospodarstva. Praktičnih konsekvenc tega spoznanja delavci na tem področju, ki ima sicer deklariran družbeni pomen, še ne čutimo v smeri, da bi naraščala znanstvena proizvodnja. Za zdaj je v porastu le razpravljanje o politiki znanosti. Forumov, kjer se razprave na raznih nivojih odvijajo, je obilo: republiške in zvezne skupščine, republiški in zvezni sveti, skladi, komisije itd. Na poti je republiški zakon o raziskovalnem delu, ki obeta, da bo vsaj v republiki uvedel primerno telo, ki bo oblikovalo politiko znanosti na demokratičnih principih. Akademija je v razpravah udeležena prek svojih delegatov, ima pa vselej tudi možnost dajati mišljenje kot najvišja znanstvena ustanova.

V vsej množici glasov, ki jih je slišati v razpravah okrog problemov znanosti in raziskovalnega dela, je glas akademije prešibak. Vprašanje je seveda, ali je vselej možno doseči soglasje in meritorno mišljenje akademije kot take glede na heterogenost sestava po panogah. Težko je soditi o konkretnih problemih politike na področju, denimo lingvistike, če si doma v fizikalnih vedah in obratno. Vsaka panoga znanosti zase je pa po številu članov le šibko zastopana. Večjo težo dobijo mišljenja članov akademije s povezavo sorodnih strok med akademijami vseh republik v obliki koordinacijskih odborov pri svetu akademij.

Naloge takih odborov pa niso le pri krojenju politike znanosti, temveč pri koordinaciji in usmerjanju raziskovalnega dela. Z naraščajočo ceno raziskovalnega dela se za države z razmeroma slabimi finančnimi zmogljivostmi vedno bolj ostro postavlja vprašanje, v katere panoge in področja se izplača vlagati materialne in umske kapacitete. Jasno je, da pri nas ne moremo enako močno prodirati na vseh frontah znanosti. Nekatera področja so za naše razmere odločno predraga, pa se vendar pojavljajo ambicije za

delo na njih, druga bi bila pa po ceni primerna in morda še posebej pomembna zaradi povezave z industrijo, pa so zanemarjena.

V načelu bi morali te probleme reševati v zveznem svetu za koordinacijo znanstvenih dejavnosti, vendar doslej je ta prek zveznega fonda uspel z omejevanjem sredstev kvečjemu v zaviranju prehudih ekscesov v tej ali oni smeri, ne pa pri stimulaciji dela na premalo razvitih področjih. Pri nas se vse preveč držimo izhojenih poti v klasičnih disciplinah znanosti in se prepočasi vključujemo v najsodobnejša, zlasti interdisciplinarna področja. Zato zamujamo priložnosti, ko se kakšno novo področje odpre, in ko je razmeroma najlažje dobiti rezultate z dobro ceno na svetovni ravni. Ne morem se tu spuščati v analizo vzrokov za tako stanje, zaradi katerega stoji jugoslovanska znanost v svetovni lestvici nižje, kot bi po svojem potencialu morala. To in pa iskanje poti za izboljšanje stanja je prav primerna naloga za akademije, saj ni videti, da bi se kako drugo telo s tem uspešno ukvarjalo.

Poleg tega so še druge dejavnosti, pri katerih bi lahko SAZU razvila večjo aktivnost. To je organizacija simpozijev s tematiko raznih aktualnih znanstvenih področij, zlasti interdisciplinarnih, ki jih kongresi klasičnih panog ne pokrivajo, konferenc o odnosih med »čisto« znanostjo in operativno in podobno. Ali je SAZU za vse te naloge pripravljena? Kar zadeva obstoječe inštitute SAZU, je merilo o ustreznosti število in znanstvena vrednost publikacij. To dovolj živo priča o pomenu teh inštitutov. Kar zadeva drugo dejavnost, pa velja to, kar sem že prej omenil: posamezne stroke so še premalo zastopane s članstvom, da bi se lahko razvila večja aktivnost. Vendar zadnja leta kažejo znatnejši priliv novih članov iz vrst mlajših slovenskih znanstvenikov in v tem se kaže perspektiva živahnejše dejavnosti. Z večjo dejavnostjo bo rasel tudi družbeni pomen SAZU, ki naj ne bi bil le pomen ustanove za počastitev zaslužnih znanstvenikov in umetnikov, temveč tudi pomen ustanove, ki pospešuje razvoj tudi tistih znanosti, za katere sama nima inštitutov.

DR. MAKS WRABER, dopisni član SAZU in znanstveni svetnik v Inštitutu za biologijo SAZU

1. Kot vrhunska slovenska znanstvena ustanova, ki zbira svoje člane iz vrst najuglednejših in najzaslužnejših znanstvenikov, bi morala stati SAZU sredi znanstvene raziskovalne dejavnosti ter jo aktivno voditi in načrtno usmerjati. Njena poglobljena skrb naj bi bila posvečena pospeševanju znanstvenih ved, ki raziskujejo slovensko zemljo in njen človeški življenjski z vsem širokim obsegom glavnih in pomožnih strok, ki to osnovno dejavnost podpirajo in dopolnjujejo. Spričo naših skromnih kadrovskih, materialnih in finančnih sredstev bi bilo nesmiselno prizadevanje, da se uveljavimo v takó imenovanih mednarodnih

znanstvenih strokah, ki zahtevajo za nas nezmogljiva sredstva in se pospešujejo v glavnem na mednarodni ravni. Takšno raziskovalno delo lahko opravljajo le posamezni srečni izbranci, ki se vključijo v višjo stopnjo mednarodnega sodelovanja, glavnina slovenskih znanstvenikov pa naj ostane na domačih tleh. Tuji svet nas ne bo spraševal po dosežkih s področja zahtevnih ved mednarodnega merila, pač pa upravičeno pričakuje od nas dokazov, kakšne uspehe smo dosegli na področju nacionalnih ved, se pravi pri preučevanju slovenske zemlje z vidika naravoslovnih strok, pri spoznavanju ljudskega življa z njegovo zgodovino, jezikom, kulturo itd. Spored tega dela se odpira na široko in na globoko in je skoraj neizčrpen, za raziskovalca pa izredno vabljen in hvaležen. Z bogatitvijo znanja o svoji zemlji in svojem narodu prispevamo najlepši delež k mozaiku mednarodne kulture in se častno oddolžujemo tudi splošni človeški kulturi.

SAZU doslej ni dovolj na široko in globoko zajela teh nalog, zato je v marsikaterem pogledu zamudila ugodno priložnost, da uveljavi svoj vodstveni vpliv, s katerim naj bi bila povezovala, usklajevala in usmerjala slovenske nacionalne vede. Neugodne posledice te zamude se vedno bolj čutijo v vse večji razdrobljenosti, neuravnosti in dezorientaciji naše znanosti, ki v mnogih smereh celo grozi, da se sprevrže v lažno znanost in izrodi v špekulativno hlastanje po finančnih sredstvih brez prave znanstvene ambicije. SAZU si, žal, ni postavila svojega dolgoročnega in vseobsežnega, dobro premišljenega in vsestransko utemeljenega nacionalnega raziskovalnega programa, ki bi ga bila morala dati potrditi pri najvišji ljudski oblasti kot osnovno listino slovenskega znanstvenega prizadevanja, k njegovemu uresničevanju pa pritegniti vse za to delo usposobljene moči. Nezaželene posledice takšnega neurejenega stanja se kažejo tudi v tem, da se pojavljajo stalne težnje po reorganizaciji znanosti in zlasti akademijskim inštitutom oziroma delovnim enotam vedno grozi skrčitev in celo ukinitvev. Znanost brez škode ne prenese neprestanega reorganizacijskega valovanja in vznemirjanja, prav tako tudi ne pretirane administracije in komercializacije. Za takšno stanje seveda ne more biti na prvem mestu in v celoti odgovorna SAZU, marveč je glavni vzrok v neurejenem administrativnem usmerjanju in presiromašnem finančnem podpiranju znanosti.

Slovinci si v svojih skromnih razmerah ne moremo privoščiti akademije kot najvišje znanstvene ustanove, ki bi bila zgolj predstavniško telo najbolj zaslužnih znanstvenikov, nekakšna galerija velemož, brez neposrednega in aktivnega poseganja v znanstveno delo. Življenjske potrebe malega naroda, ki je bil v zgodovini večno tlačjen, zapostavljen in razkosan med tujimi oblastniki, nalagajo najvišji znanstveni ustanovi bolj dolžnost dela kakor prednost časti. Se pravi, da mora biti SAZU predvsem delovna ustanova, ki se zaveda velike nacionalne odgovornosti ter se ji z organizacijo, vodstvom in usmerjanjem znanstvenega dela in seveda tudi z lastnim aktivnim raziskovalnim delom dostojno oddolžuje. V tem vidim upravičenost njenega obstoja in seveda tudi njeno pravico do izdatne finančne pomoči.

2. Pojasnila v prejšnjem poglavju mečejo luč tudi na to vprašanje. SAZU v sodobni slovenski družbi, žal, nima tistega mesta, ki bi ji pripadalo. Vzroki so v njej sami, ker si od začetka ni priborila ugleda in vpliva, ki ji pripadata po predstavniški funkciji in delovnih nalogah, v veliki in morda še večji meri pa so temu vzrok neugodne zunanje razmere, se pravi vse večji pritisk špekulativne znanosti in neznanstvenega rutinarstva, kar je po-

nižalo znanost na stopnjo neposredne servisne službe in eksistenčno odvisne pomočnice vsakdanje operativne prakse. Na to stopnjo ponižanja, se pravi banalne komercializacije znanosti, je skušal spraviti akademijo celo zadnji osnutek zakona o SAZU, ki ga je morala le-ta v tej točki seveda odločno zavrniti.

Finančno stanje delovnih enot SAZU je tako sramotno, da le-te s skrajnimi napori in velikim idealizmom svojih sodelavcev vzdržujejo raziskovalno delo na dostojni višini, pri tem pa si pomagajo deloma s pogodbenimi sredstvi kot zasilnim izhodom. Znanstvena produkcija v SAZU je kljub skrajno siromašnim materialnim in finančnim razmeram vendarle razveseljivo uspešna, žal pa v slovenski javnosti vse premalo poznana in seveda tudi premalo priznana. O tem delu tako rekoč nič ne poročajo v javnih občilih (časopisje, radio, televizija ipd.). Slovenska kulturna javnost je zelo slabo poučena o delu in vlogi SAZU, ki je zato tudi ne ocenjuje pravično. Čuti se celo, da nekatere ustanove, uradi in osebe, načrtno zmanjšujejo ugled SAZU, pri tem pa zasledujejo svoje posebne, ne vedno kulturne in dostojne cilje. Značilno za omalovaževanje vloge in ugleda SAZU je npr. nezaslišano dejstvo, da naše dnevno časopisje o letošnji letni skupščini SAZU ni prineslo nobenega poročila razen gole navedbe imen novoizvoljenih članov nekje v zakotni rubriki, ki jo je bralec le slučajno opazil. Takšno vedenje naše kulturne in politične javnosti seveda ne meče slabo luč samo na SAZU, marveč je izraz splošne miselnosti, ki pomena znanosti ne zna pravilno ceniti in jo s svojim ravnanjem prostaško ponižuje. V luči takšnih razmer ima SAZU zelo težaven položaj. Nekoliko je le-ta tudi posledica že omenjene zamujene priložnosti, ko si SAZU ni pravočasno utrdila svojega ugleda in so se zato mimo nje in celo proti njej uveljavile razne težnje, ki se z znanstvenega in kulturnopolitičnega stališča ne dajo zagovarjati.

To nezadovoljivo stanje bi se dalo sčasoma popraviti, če bi imela SAZU dobro organizirano in močno aktivno znanstveno pisarno, ki bi domačo in tujo javnost primerno seznanjala z nalogami in delovnimi uspehi akademijskih delavcev ter tako večala ugled akademije.

3. Iz vloge, kakršno naj bi imela SAZU v slovenski znanosti in kulturi sploh, izhaja njena dvojna struktura, da namreč opravlja predstavnisko funkcijo in se uveljavlja kot vodilno središče slovenskih nacionalnih ved. Sedanji organizacijski ustroj prvi nalogi še zadovoljivo ustreza, za opravljanje druge naloge, po našem pomembnejše od prve, pa je skrajno pomanjkljiva. Prav ta druga naloge, imenovali bi jo kvintesenca ali življenjsko jedro za bivanje akademije, naj bi za opravljanje postavljenega nacionalnega raziskovalnega programa povezovala v organsko celoto zbor akademikov in kader znanstvenih uslužbencev, ki mu po samoupravnih pravicah pripada primerna udeležba pri organizaciji, vodstvu in uresničevanju delovnega programa. V tej smeri je zaželeno in nujno potrebna bistvena organizacijska izpopolnitev dosedanje delovne strukture SAZU. Iz zbora akademikov in kadra znanstvenih delavcev naj se postavijo aktivni delovni sveti, ki bodo organizirali in usmerjali raziskovalno delo v določenih strokah, seveda v veliki meri tudi s sodelovanjem izbranih zunanjih sodelavcev.

Delovne enote SAZU so izdelale lansko leto obsežno spomenico, kjer so podane analiza stanja, program in smernice dela ter minimalne kad-

rovske, materialne in finančne potrebe za realizacijo postavljenega programa. Po nekaterih začetnih težavah, izvirajočih iz pomanjkljivega medsebojnega poznavanja in nekaterih razlik v načelnih pogledih, se je razvilo razveseljivo sodelovanje med zborom akademikov oziroma predsedstvom SAZU ter skupnostjo znanstvenih delavcev, ki obeta dobre perspektive. Le-te pa same seveda ne zadoščajo, saj je za njihovo uresničenje potrebna trdna materialna podlaga, ki sloni na bistveno povečanih finančnih sredstvih, na ustrezni pomnožitvi raziskovalnega in zlasti pomnoženega osebja, na razširitvi delovnih prostorov, na izpopolnitvi laboratorijske in terenske opreme ipd.

V tej zvezi sta za SAZU nujno potrebni zlasti dve organizacijski strukturi: že omenjena znanstvena pisarna in tehnični atelje. Znanstvena pisarna, seveda v bistveno razširjeni in okrepljeni obliki, naj bi povezovala SAZU in njene delovne enote z domačim in tujim znanstvenim svetom, obveščala o narodnih in mednarodnih znanstvenih prireditvah, posredovala zamenjavo strokovnjakov itd. Tehnični atelje naj bi bil opremljen s sodobnim inventarjem za opravljanje rutinskih, računskih, statističnih, fotografskih, kopirnih, kartografskih in podobnih tehničnih del, da bi takó bistveno razbremenil raziskovalno osebje in ga sprostil bremena, ki mu jemlje ogromno časa in energije.

DR. ING. MITJA BRODAR, višji znanstveni sodelavec sekcije za arheologijo SAZU

Razvoj znanosti je že povsod v svetu pripeljal do ustanavljanja številnih znanstvenih centrov zunaj univerze. Eksplozivno naraščanje števila študentov, ki jih ni več mogoče dovolj izobraziti in je postal potreben podiplomski študij, univerzi ne dovoljuje več, da bi zadostila zelo hitro naraščajočim potrebam znanosti. Tudi v Sloveniji imamo že precej znanstvenih institucij zunaj univerze. Jasno je, da bo v majhnih slovenskih razmerah univerza vedno ostala osrednji znanstveni zavod, saj mora iz pedagoških potreb gojiti, če ne vse, pa vendar veliko znanstvenih vej, tudi če njihovo temeljno raziskovanje v Sloveniji zaradi prevelikih stroškov ne prihaja v poštev.

Ena od znanstvenih institucij poleg univerze je tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Takoj po osvoboditvi je prevzela delovno naravo in se začela zelo hitro razvijati. Ta razvoj je bil kmalu ustavljen, veliki inštituti so se ločili od akademije in zaživel samostojno. Akademija pa je ostala torzo, kar je še danes. V petnajstih letih nihče ni našel poguma, da bi jo obsekal popolnoma, novega koncepta pa tudi ni dobila. V tej situaciji je delovni kolektiv dal idejo, naj se sedanji zametek počasi in v okviru možnosti razvija v center nacionalnih znanosti. To so področja,

kjer lahko z majhnimi sredstvi veliko storimo. Toda za izsledke teh znanosti nihče (od tistih, ki imajo denar,) ni zainteresiran. V sistemu komercializma, ko naj bo znanost samo servis gospodarstva, bi lahko akademija situacijo vsaj pri nacionalnih nalogah precej reševala. Seveda pa ne v sedanjem stanju, ampak le v primeru, če se sprejme in tudi praktično izvaja predloženi koncept.

Najbrž ni dosti pretirano, če rečem, da akademija položaja v družbi skoraj nima. Letos v februarju so bili izvoljeni novi člani akademije. Gola ugotovitev in našeta imena, to je bilo nekajvrstično poročilo v Delu. Prešernovim nagrajencem nekaj dni kasneje je bilo posvečeno precej več prostora. Torej zelo hudo nesorazmerje, če vemo, da je čast akademika daleč večja. Dejstvo, da je pustila družba Akademijo životariti kakih petnajst let in se ni brigala za njeno tako ali tako usodo, je tudi precej zgovorno. Na univerzi se menda pripravlja ustanovitev novega centralnega biološkega inštituta pa se nihče ne spomni, da tak inštitut pri akademiji že obstaja. Če svojih nalog ne opravlja, kakor naj bi jih, potem jih zato ne, ker nima možnosti. Da bi temu inštitutu omogočili delo, to ne, pač pa naj se ustanovi nov. Tudi situacija drugih akademskih inštitutov in sekcij je nejasna. V veliki meri pa akademija najbrž sploh ni namenoma prezrta, ampak gre dogajanje mimo, ker je ob hitrem razvoju vseh oblik dejavnosti akademija ostala negibna in nespremenjena.

V organizacijski shemi inštitutov in sekcij so potrebne le manjše spremembe, ki ne bi smele povzročati večjih težav. Bolj nejasno pa je samoupravno področje. Močni krči ob uveljavljanju samoupravljanja so sicer že minili. Zdaj svet delovne skupnosti in predsedstvo akademije v nekaterih zadevah že sodelujeta. Menim pa, da to ni dovolj. Samoupravljanje je nov temelj dela, še posebej tako zapletene institucije, kot je akademija. Gre za vprašanja položaja, pravic, vpliva itd. na dejavnost inštitutov in sekcij; kakšna naj bi bila razmerja med obema deloma akademije oziroma njenimi organi. Zdaj je bil k dosedanjim organom akademije preprosto dodan še svet delovne skupnosti. To pa je papirnata rešitev, ki sicer zadosti predpisom, ne more pa dati pravega rezultata. Nujno potrebne so organizacijske spremembe. Toda kakšne? Te bi prinesel šele podroben študij. Naj naštejemo le nekaj stvari, ki bi jih bilo treba pri tem študiju upoštevati.

Pred kratkim me je vprašal novinar televizije, če nimam vtisa, da je danes akademija samo zbor starih, zaradi česar akademija stagnira, in bi morali izvoliti za akademike več mladih ljudi. Odgovoril sem, da to ni izvedljivo. Povprečna starost akademikov je nujno precej visoka, saj je le izjemoma mogoče že v mladosti doseči take rezultate, ki upravičujejo izvolitev za akademika. Vendar pa je vsaj eden od razlogov za stagnacijo akademije v preteklih letih najbrž drugje. Skupščina akademije ima vse kompetence, čeprav velika večina akademikov nima zveze z delovnim delom akademije in ne pozna njene problematike.

Drugi del akademije delovni kolektiv je heterogen. Sestavljajo ga znanstveni delavci z asistenti in strokovnimi sodelavci, po drugi strani pa približno enako številni upravni delavci. Jasno je, da samoupravljanje ne more imeti za ene in druge istega smisla in namena. Poleg skupnih interesov obeh skupin ima znanstveni kader še posebne interese, izmed katerih so najbolj bistveni: udeležba pri kreiranju znanstvene politike akademije, izbira de-

lovnih nalog, možnost dela, odnos akademijskega inštituta do drugih sorodnih institucij, itd. To je področje, kjer bi morali enakopravno delati tisti akademiki, ki so aktivni v okviru inštitutov in sekcij akademije in znanstveni delavci (neakademiki). Paradoks te enakopravnosti je samo navidezen. Razumljivo pa je, naj zbor akademikov samostojno odloča o zadevah akademije, ki se ne tičejo delovnega dela, ne da bi se v to vmešaval kdor koli.

V takó zamišljeni dejavnosti pa znanstveni sveti inštitutov in strokovni sveti sekcij v sedanji obliki niso več primerni. Spremeniti je treba njihovo vlogo in sestav.

Pripravlja se novi zakon o akademiji in trenutno je v izdelavi njegov osnutek. Od tega zakona bo vse odvisno. Zato pa sodim, da ga ne bi smeli sestavljati brez sodelovanja tistih akademikov in znanstvenih delavcev, ki so vključeni v proces znanstvenega dela na akademiji. Samo takó bo mogoče izdelati dokončen koncept in najti ustrezno organizacijsko obliko naše bodoče akademije.

PROF. DR. EMILIJAN CEVC, znanstveni svetnik v sekciji za umetnostno zgodovino SAZU

1. Spominjam se trenutka, ko sem kot dijak leta 1938 na časopisni deski v šolo grede prebral, da smo Slovenci dobili svojo Akademijo znanosti in umetnosti. Dan se mi je zazdel kar prazničen in še danes je ves svetel v mojem spominu. Akademija nam je bila simbol naše samobitnosti in kulture, našega znanstvenega truda in duhovne zrelosti. Po osvoboditvi je dobila tudi v naslovu slovenski podarek, ki ga predvojna politična slana še ni dopustila. Hkrati pa se je preuredila in obogatila z vrsto inštitutov ter postala to, kar naj bi bila še danes — aktivna, delovna ustanova, pravo utripajoče srce vsega slovenskega znanstvenega dela in raziskovanja. Kajti premalo je, če gledamo v njej le reprezentativni vrh naše sodobne znanosti, statičen in klasičen, kakršne so mnoge zahodne akademije, ki so zaprte v slovesno hermetičnost. Njeno poslanstvo je večje. Njen program mora imeti v našem svetu posebno mesto in nalogo, po katerih se loči od drugih, čeprav na pogled sorodnih ustanov. Če je akademija slovenska, naj zajame vso problematiko naše etnične skupnosti od zemlje, na kateri živimo, do zgodovine, kulture in jezika, našo biološko in duhovno resničnost. Nam samim in svetu mora razkriti našo globljo podobo. Od katere druge ustanove naj bi sicer kaj takega pričakovali? Univerza ima druge naloge. Ni tekunica akademije, pa tudi nado mestiti je ne more, kot bi nekateri radi mislili. Njeno veliko poslanstvo je vzgoja znanstvenega in visoko kvalificiranega kadra, brez katerega tudi akademija ne more živeti. Zato se obe ustanovi ne smeta izključevati, ampak se morata podpirati ter si modro razdeliti delo. V okvirih univerzitetnih oddelkov pa se ne more usidrati tako delo, ki terja dolge, organsko povezane

raziskave in ožjo specializacijo, kot pa jo terja učni program. Takih nalog se lahko loti samo ustanova z dolgoročnim raziskovalnim načrtom, z ustaljenimi sodelavci, ki so poleg tega še v stalnem stiku, pri čemer posamezni inštituti iste ustanove po potrebi sodelujejo in se medsebojno izpopolnjujejo. Hkrati bi morala biti akademija tudi pobudnik in koordinator znanstvenega dela, ki je premnogokrat premalo usklajeno, premalo načrtno ali pa celo podvojeno in večtirno. Z drugimi besedami: akademija bi morala postati slovenski znanstveni center. V njej bi se morali stekati rezultati naših znanstvenih spoznanj, v njej bi moral najti podporo in nasvet vsak, kdor se resno, zavzeto in z zdravimi ambicijami posveča raziskovanju domače znanstvene problematike, ali ki s svojimi specialnimi študijami plodno bogati tudi svetovno znanstveno žetev. Če torej akademijo imamo, če smo ji znali dati po osvoboditvi delovni, socialistični utrip, potem naj ljudstvo čuti, da ima v njej svoj najvišji znanstveni forum. Akademija pa naj narodu deli ne samo sijaj svojih uglednih članov, ampak tudi dosežke znanstvenega dela svojih inštitutov, ki se pod vodstvom akademikov temeljito posvečajo zadanim nalogam.

2. Ta ideal pa še zdaleč ni dosežen. Položaj Slovenske akademije znanosti in umetnosti je v naši družbi več kot nejasen. Družba gleda v njej neko odmaknjeno, izolirano ustanovo ali pa lep pušeljc za nacionalnim klobukom, s katerim včasih ponosno zamahne pred svetom. Brez tega bi kar lahko shajali. Ne moremo pa shajati brez dela, ki ga akademija že opravlja ali bi ga morala opravljati. Položaj je namreč tak, da akademija v tem trenutku ne more ne živeti ne umreti, ker diha samo s polovico pljuč. Kje so tisti zdravniki, ki te bolnice, polne volje do dela, ne puste z bolniške postelje? Nekateri inštituti so se od akademije že odcepili in se osamosvojili; spet drugi poskušajo, da bi pognali ob njej in se lotili programov, ki so že zdavnaj v načrtih akademije. Mislim, da bi bilo bolj pametno podpreti že živega otroka, kot sanjati o tistem, ki bo šele prišel na svet in bo najbrž že ob rojstvu zaznamovan s kratkim življenjem in z velikimi stroški. Akademijski inštituti, ki so se čez noč sprevergli v nekakšne okrnele kabinete akademikov, so se vendar že uveljavili in tudi v tujem znanstvenem svetu našli polno priznanje. Kako, da ne moremo biti doma pravični trudu in volji njihovih sodelavcev, ki so mnogokrat zastopali osebne koristi nalogam akademije? Včasih se zgrozim, koliko sredstev odteka za tvegane ali celo dvomljive akcije. Sredstva iz različnih skladov se razdeljujejo posameznim prosilcem in specialnim ustanovam. Prav. Iz istih virov pa bi morala dobiti tudi akademija večjo globalno vsoto, s katero bi sama razpolagala in jo razdelila svojim znanstvenim oddelkom, saj ji menda strokovnosti pri tej presoji ne moremo odreči. V dosedanji praksi pa mnogokrat naši inštituti zaradi pomanjkanja delovnih moči in preobloženosti s tekočim delom niti ne morejo sklepati pogodb z različnimi skladi, ker v tem trenutku zanje ni dovolj nosilcev. Sedanja finančna sredstva zadoščajo komaj za plače, ki pogosto zaostajajo za tistimi sorodnih ustanov, kaj hitro pa so izčrpani plitvi vodnjaki funkcionalnih sredstev. Terenske raziskave, ki bi morale biti glavno torišče našega dela, so skrčene na najmanjšo mero ali pa jih krijejo raziskovalci iz lastnih žepov. Kako naj honoriramo zadostno število ekscerptorjev za dokumentarno in kartotečno gradivo? Fototeke le skopo naraščajo. Visoko kvalificirani sodelavci se morajo pogosto lotevati dela, ki bi ga lahko

namesto njih opravili cenejši tehnični sodelavci. Zlasti humanističnim vedam dandanašnji stehizirani čas ni kaj prida naklonjen, ker ne uvidi njihove »praktične« porabnosti. Kakšno servisno samofinanciranje naj uganejo naši inštituti te vrste? In vendar mnogi od njih opravljajo delo dvanajste ure, ko rešujejo tisto, kar bo jutri že utonilo v pozabo, pa moramo nujno rešiti za prihodnost, če nočemo, da bo okrnjena naša kulturna podoba. Nekateri sodelavci so potrkali na vrata produkcije, proseč za mecenstvo. Rezultat ni bil pretresljivo bogat. Ali pa bi ne bilo produkciji v čast, če bi se zavedela tudi svojih kulturnih dolžnosti in sama našla pot do akademije, kot so jo naši nekoč nekateri mecen, ki pa so bili, na žalost, prav tako zelo redki.

V sedANJI situaciji je akademija samo nekakšno stransko dopolnilo našega znanstveno raziskovalnega potenciala. Obdarjena je z zastarelim zakonom in pričakuje novega, pa se pri tem boji, da bo ta izdelek uradniške virtuoznosti ter oprt na okvirni zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti, ki je vse prej kot idealen. Vse dosedanje pripombe od strani akademije k tem zakonom so ostale brez pravega razumevanja. Naša družba bo dala sebi častno priznanje, če bo znala akademijo tako podpreti in ji dati tak položaj, da ta ustanova ne bo sama sebi namen, ampak bo v celoti opravljala poslanstvo, ki ga dolguje narodu in družbi. Slovenska akademija znana in umetnosti mora preiti v zavest slehernega in vseh naših ljudi kot ena naših najpomembnejših kulturnih ustanov.

3. Organizacijsko delo akademije je odvisno od novega zakona. In ta mora kvalificirati akademijo kot reprezentativno, še bolj pa kot delovno, znanstveno ustanovo z velikimi pooblastili. Kakor naj bi bila naš znanstveni center, tako morajo tudi njeni inštituti postati centri svojih strok. Delovne programe pa bomo mogli uresničiti samo z izpopolnjenim znanstvenim kadrom. Češka akademija znanosti ima za podoben program na razpolago pravo vojsko strokovnjakov! Poleg rednih uslužbencev naj pritegne akademija tudi vidne znanstvene delavce drugih ustanov kot častne sodelavce z določenimi posvetovalnimi pravicami, tako da bodo vse povezovali skupni cilji in jih ne bodo ločila nezdrava tekmovanja, kdo se bo bolj uveljavil. Nekaj takih koristnih sodelovanj z domačimi in tujimi ustanovami sicer imamo in so dali že lepe rezultate. Ne gre za prestiž, ampak za organizirano delo.

Pri interni organizaciji znanstvenega dela smo našli pri samoupravnih poti z vodstvom akademije že dovolj pozitivnih rešitev in razumevanja, dokončnih oblik pa zaradi pričakovanja novega — ali tudi ustreznega? — zakona še nismo dosegli. Vsi inštituti in sekcije imajo sestavljene dolgoročne delovne programe in sezname potrebnih novih sodelavcev — toda bodo ti res našli plodno njivo in pognali v klasje? Mlademu naraščaju, med katerim ne manjka zelo prizadevnih ljudi, je trenutno nastavitev na akademiji skoraj nemogoča in za vrsto priznanih strokovnjakov že dalj časa zaman prosimo novih delovnih mest. Doklej bo to stanje še trajalo?

DR. PETER HABIČ, znanstveni sodelavec Inštituta za raziskovanje krasa SAZU

Na zastavljena tri vprašanja:

1. Kako presojava naloge SAZU v sodobni znanosti na Slovenskem?
2. Kaj sodimo o položaju SAZU v sodobni slovenski družbi?
3. Kako presojam organizacijski in delovni ustroj SAZU?

sem skušal na kratko odgovoriti, pri tem pa so se mi zastavljala nova in nova vprašanja, na katere sam nisem zmožal odgovora.

Naloge Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU) v sodobni znanosti na Slovenskem niso jasno opredeljene. Popolneje in skladneje s sedanjo stopnjo družbenega razvoja jih bo skušal opredeliti novi zakon o akademiji. V predlogu za izdajo tega zakona je rečeno, da je SAZU korporacija najbolj vidnih in zaslužnih znanstvenikov in umetnikov, ki jim je dano posebno nacionalno priznanje, hkrati pa je SAZU pomembna znanstvena organizacija, ki skrbi za razvoj znanstvenega dela in umetnosti in na nekaterih področjih tudi sama razvija znanstveno delo.

SAZU je v dosedanjem razvoju poleg častnega združenja najvidnejših znanstvenikov in umetnikov uspela organizirati in voditi raziskovalno delo v znanstvenih panogah, ki obravnavajo jezik in kulturo ter zgodovino in zemljo slovenskega naroda. Po svojih močeh si je prizadevala za razvoj znanosti tudi na drugih področjih, v kemiji, fiziki idr. Takšne in še obsežnejše naloge pa jo čakajo tudi v prihodnje. Pri razvijanju znanosti pa bo lahko uspešna le, če ji bo dano povezati čimširši krog znanstvenih raziskovalcev ter izoblikovati in izvajati skupni program znanstveno raziskovalne dejavnosti. Pomembna se mi zdi predvsem vsebinska povezava npr. različnih geografskih, geodetskih, statističnih in drugih institucij pri izdelavi slovenskega nacionalnega atlasa, ali čimtesnejša povezava pri oblikovanju in izvajanju znanstveno raziskovalnega programa znotraj posameznih znanstvenih ved, npr. arheologije, zgodovine, etnologije, geografije in drugih družbenih, naravoslovnih ter tehniških ved, kjer so te zastopane v različnih inštitucijah in v raznih krajih Slovenije. Za izvrševanje takih nalog je SAZU kot nacionalna ustanova najbolj primerna, vendar jo je treba v ta namen organizacijsko in materialno še okrepiti ter razširiti krog njenih članov in zlasti sodelavcev. Hitrejši napredek v znanosti vidim predvsem v smiselni povezavi sredstev in kadra, ne pa v izolaciji majhnih raziskovalnih enot z vrsto individualnih programov.

V dvajsetih letih po sprejemu zakona o SAZU je bil poleg hitrega razvoja znanosti na vseh področjih družbenega življenja napravljen tudi velik razkorak med prvotno zastavljenimi nalogami SAZU in možnostmi za njihovo izvrševanje (glej Letopise SAZU). Če naj tudi v bodoče združenju

najvidnejših in najzaslužnejših znanstvenikov in umetnikov pripada poleg časti in nacionalnega predstavnštva še skrb za razvoj znanstvenega dela in umetnosti, mu je treba dati tudi vse organizacijske možnosti za opravljanje teh nalog. Zato pa je treba nekoliko spremeniti in prilagoditi sistem razdeljevanja sredstev, ki jih družba nameni znanosti in umetnosti.

Vlogo usmerjevalca in koordinatorja znanosti na Slovenskem imata sedaj predvsem Sklad Borisa Kidriča (SBK) in formalno tudi SAZU, njun delež pa se dovolj nazorno kaže v letni vsoti družbenih sredstev, s katero vsaka od teh sicer nekoliko različnih ustanov razpolaga. Leta 1968 je imel SBK skupno 34,520.000 din sredstev, SAZU pa je prejela za osnovno dejavnost, za investicije oziroma adaptacije in z dotacijami raznih skladov, med njimi tudi SBK, in gospodarskih organizacij za pogodbene naloge skupaj 6,167.000 din. Morda te številke ne pokažejo pravega položaja SAZU v sodobni slovenski družbi, saj vemo, da prispevajo raziskovalne organizacije za raziskovalno delo še okrog 50 % lastnih sredstev za teme, ki jih podpira SBK; znaten del raziskav pa opravijo raziskovalne organizacije s sredstvi iz drugih virov. Vemo pa tudi, da režijski stroški v posameznih organizacijah niso enaki in so precejšnje razlike tudi v osebnih prejemkih raziskovalcev v različnih znanstvenih in raziskovalnih organizacijah. Primerjava osebnih dohodkov raziskovalcev in znanstvenikov kaže, da so sodelavci SAZU razvrščeni v spodnjem delu lestvice. Iz tega si lahko vsak sam napravi sodbo o »položaju« SAZU v sodobni slovenski družbi. O pomenu SAZU in njeni dejavnosti pa bi bilo koristno napraviti obširnejšo in primerno dokumentirano razpravo.

Organizacija in delovni ustroj SAZU sta po mojem kar se da usklajeni s položajem in možnostmi SAZU. Nista pa taki, da ju ne bi bilo treba izpopolniti, posodobiti in prilagoditi širšim nalogam ter ugodnejšemu položaju te naše najvišje znanstvene in kulturne ustanove, korporacije ali znanstveno raziskovalne organizacije. Za katero od teh oblik se bomo zedinili, pa bo pokazala prihodnost. Če lahko glasujem in nekoliko zunaj okvira zastavljenih vprašanj oblikujem predlog, potem se zavzemam za takšno SAZU, ki bo lahko z razpoložljivimi družbenimi sredstvi ob čimbolj smiselni vključitvi vseh znanstvenih raziskovalcev in umetnikov v skupni dolgoročni nacionalni program prispevala k čimvečjemu in čimhitrejšemu napredku znanosti in umetnosti na Slovenskem ter s tem k splošnemu družbenemu razvoju in ugledu slovenskega naroda doma v Jugoslaviji in v svetu.

PROF. DR. NIKO KURET, znanstveni svetnik v Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU

1. Naloge SAZU v sodobni slovenski družbi so še zmerom premalo jasne. Pravimo sicer, da je SAZU naša »najvišja kulturna ustanova«, nismo pa še tega »najvišjega« mesta opredelili natančneje. Zelo pogosto je naziranje, da je SAZU »reprezentančno« telo, da akademiki — člani akademije — pač predstavljajo »vrh« slovenske znanosti (in umetnosti) in da je članstvo akademije najvišje priznanje, ki ga znanstvenik (ali umetnik) more doseči. Nič več.

Nisem sam, ki menim, da je to mnogo premalo. V Francoski akademiji, postavim, štirideset »nesmrtnikov« sicer res predstavlja »vrh francoske kulture«. Članstvo akademije naj bi »nesmrtnike« poleg vsega drugega rešilo tudi gmotnih skrbi in jim s »častno« plačo omogočilo nemoteno delo do konca življenja.

Nagrada, ki jo prejemajo naši akademiki, je v primerjavi s tem slejkoprej simbolična. Toda »francoska« zamisel, kakor nam je po eni plati všeč, vendar ne ustreza potrebam naše sodobne družbe. V naši stvarnosti se sama po sebi ponuja drugačna zamisel akademije. Naj jo poskusim formulirati:

Akademija je na eni strani zbor najvidnejših znanstvenikov (in umetnikov) vseh strok, članstvo akademije je čast in priznanje za njihove dosežke. Na drugi strani mora akademija svojim članom omogočati, da v svoji stroki dalje ustvarjalno raziskujejo. Oboje torej: »reprezentanca« — in tvorno znanstveno delo.

Tvorno znanstveno delo je hotel omogočiti Richelieu svoje dni z izdatno »častno« plačo posameznemu znanstveniku. Danes pa je v skoraj vseh znanstvenih vejah znanstvenik sam — nemočen. Simpatična je sicer remuneracija, ki do smrti odvzema skrb za existenco, toda akademija mora dati akademiku hkrati vse »tehnične« možnosti za njegovo raziskovalno delo.

Pri današnjem stanju znanosti dobi znanstvenik takšne možnosti samó na posebnem raziskovalnem mestu, kjer dela primerno število znanstvenih in tehničnih sodelavcev s primerno sodobno opremo. Takšno raziskovalno mesto je inštitut.

Naloga akademije je po tej zamisli jasna. Članstvo akademije ne sme pomeniti častnega pokoja na lovorikah. Članstvo nalaga akademiku, kadar to dopušča njegova fizična kondicija, dolžnost in mu hkrati omogoča, da v okviru »svojega« inštituta skrbi za dinamično rast in napredek svoje stroke.

Iz tega seveda sledi, da so bistveni del akademije tudi njeni znanstveni delavci neakademiki. Brez njih ostaja v današnjih okoliščinah akademija res samo reprezentančno telo. Na njih in na njihovih neobhodno potrebnih pomočnikih, tehničnih delavcih, sloni teža raziskovalnega dela.

Akademija po tej zamisli bi morala s svojimi člani in ustreznimi inštituti predstavljati vrh tudi vsake znanstvene veje in biti stalni vir pobud v znanstvenoraziskovalnem delu.

Zakaj — last but not least — akademija bi morala imeti izdelan koncept znanstvenoraziskovalnega dela v slovenskem nacionalnem okviru za vse znanstvene veje, predvsem seveda za »nacionalne«, za tiste, ki so edino in najbolj »naše«. Njim naj bi veljala njena prva skrb!

2. Naša SAZU takega mesta doslej še ni zavzela. Krivda je v zavlačevanju zakona o akademiji, še bolj pa v nejasnosti glede koncepta, če ne kar v dezinteresiranosti zanj.

Poseben problem se po mojem poraja v razumljivem prizadevanju univerze, da se kljub svoji prvenstveno pedagoški nalogi uveljavi tudi v raziskovalnem delu. Univerzitetni inštituti kot paralelni inštituti akademije niso redkost. Razvoj gre še dljè. Že obstoječe inštitute skušajo izločiti iz sestava akademije in jih preosnovati v »makroinštitute«.

Kdor ima pred očmi akademijo, kakršno so hoteli ustvariti tisti nepozabni naši učenjaki svetovnega slovesa (naj imenujem samo Franceta Kidriča in Frana Ramovša), ga ob tem dogajanju obide resna skrb.

Očitno se mi zdi, da je naša akademija tudi tukaj zaostala. Morala bi, recimo, vrste svojega članstva — ali vsaj dopisnega članstva — pomnožiti med drugimi tudi iz vrst tistih univerzitetnih profesorjev, ki odlično predstavljajo svojo stroko. Z njimi bi okrepila svojo reprezentančno vlogo, predvsem pa bi tako smiselno in smotrno prenesla težišče raziskovalnega dela v svoj okvir, kjer mu je mesto. Tako pa smo priče nesmiselne prikrite — in neprikrite — tekme med univerzo in akademijo. Bojim se, da je tu že mnogo zamujenega.

3. Gornja zamisel akademije je v naši SAZU sicer nakazana, ni pa dosledno izvedena.

Treba si je vsekakor priti na jasno najprej v lastni hiši in ustvariti iz SAZU to, kar mora biti. Stalni in največkrat brezuspešni boj za nesrečni denar, ki hromi delo inštitutov in načjenja moralo znanstvenih delavcev, je po mojem v bistvu samo posledica nejasnosti glede položaja in nalog SAZU.

Priznajmo: če se kulturni narod začuti také zrelega, da si sme privoščiti akademijo, in če si to akademijo res ustvari, potem mora skrbeti, da ji zagotovi dostojno življenje. To je najosnovnejša logika. Naloga akademije pa je spet, da se organizira tako, kakor terjajo kulturno stanje in časovne potrebe naroda.

Morda smemo upati, da potem, ko ućakamo »idealno« SAZU, ne bo več težav zavoljo slabo dotiranih inštitutov, od katerih nekateri niti nimajo strokovnega vodstva, ne zavoljo pomanjkanja znanstvenih delavcev in tehničnega osebja, ki zanje ni in ni mogoće izvojevati nujno potrebnih sistematiziranih mest, ne zavoljo mnogokje zastarele in pomanjkljive opreme, ne zavoljo mnogokrat neustreznih inštitutskih prostorov. O sedanjih nizkih prejemkih znanstvenih delavcev SAZU rajši ne govorim. Kakor drugod, tako tudi v SRS dotiranje »najvišje kulturne ustanove« ne sme biti problem. Če jo že imamo, ji dajmo živeti, ne životariti.

PROF. DR. LINO LEGIŠA, znanstveni svetnik v Inštitutu za slovenski jezik SAZU

Lepo je, da imate zaupanje v uspeh takih anket. Pri nas smo spričo skušenj bolj zadržani. Kaj ve širša okolica o akademiji: da je (s članstvom) zelo častno predstavništvo, dosti manj pa, da se v njegovem okrilju (po inštitutih) opravlja znanstveno raziskovalno delo na različnih področjih. Ne rečem, da ni krivde tudi v nezadostnem poročanju o naravi tega dela in o izsledkih, saj so šle marsikatero publikacije mimo brez prave omembe, kaj šele, da bi poskrbeli za večjo popularizacijo, za širše seznanjenje z njimi. Morda je potreben tak, že na zunaj viden dokaz, kakor je zdaj slovar. Vsaj nekateri so ob njem začutili, da ni nastal kar tako. In z njim ne bo težko dopovedati, da ga ne bi mogli dobiti, če bi ostalo na inštitutu, kakor je bilo prva leta: komaj po kakšen nastavljenec, denarja pa toliko, da plačuješ nekaj zunanjih, ki bolj ali manj ustrezno izpisujejo besede. Oblast je pokazala razumevanje in tako je skupinsko delo nekam pripeljalo. Zdaj, ko se je inštitut okrepil, pa je vse vpreženo v ta presneto težki slovarski voz. Drugo delo, pa naj je še tako neodložljivo, je potisnjeno ob stran, najbrž za leta in leta. In bomo še zaostajali za drugimi narodi. V takem položaju ni misliti na raziskovanje in snovanje historične slovnice, na pripravlanje slovarjev po posameznih zgodovinskih dobah, na zbiranje besed po narečjih (kar se zdi nekaterim še posebno potrebno) ali obdelavo jezika po družbenih plasteh in podobno. Zato bi bilo treba novih znanstvenih delavcev (in seveda denarja). Da sodijo take naloge na akademijo, je najbolj razumljivo. Kdo naj sicer organizira delo, ki ni neposredno pedagoško in tudi ni obrtno, industrijsko, turistično, skratka gospodarsko pri priči uporabno. Tu bi morali poskrbeti tudi za znanstvene izdaje in obravnave starih jezikovnih in literarnih tekstov, ohranjenih v redkih tiskih in rokopisih. Kje so že drugi narodi pred nami! Zato bi bilo treba spet primernih delavcev. S polovinarstvom, z naročanjem dela zunaj tega zamudništva ne bomo odpravili. Tako se godi, da nas prehitijo z izdajo naših spomenikov v tujini. Vendar bo tujina segala predvsem po imenitnih besedilih in poglavjih. Tako bo v glavnem tudi pri domačih faksimiliranih izdajah (zunaj akademije), ki imajo kupce med bibliofili. To je izhod za silo. Ne morem si misliti, da bi taki ljubiteljski kupci prevzeli na svoja pleča breme sistematičnega objavljanja in obdelovanja majhnih in velikih prič našega nekdanjega jezikovnega in literarnega prizadevanja. To pa so temeljni viri za preučevanje zgodovine našega jezika in pisanja. Kakor je zdaj položaj, tako raziskovanje stoji ali bolj ali manj životari. Podobno lahko rečejo po drugih inštitutih, ki so prav tako nacionalnega pomena, pa nimajo denarja, da bi bili tako kos svojim nalogam, kakor si želijo in kakor zahteva današnji čas.

DR. MILKO MATIČETOV, znanstveni svetnik v Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU

Na Gornjem Saniku, 5. marca 1970

Dragi urednik!

Ne zameri mi, če bom v odgovoru na Tvoja vprašanja premalo učen, nič kaj uraden. Žal, tudi nasvetovanega zapovrstja se ne morem držati, ker nimam s sabo Tvojega pisma. V tukajšnji samoti ne želim nič drugega, kot spregovoriti mirno, po vesti, brez olepšavanja.

Svojemu gostitelju, slovenskemu kmetu v Porabju, januarja najbrž nisem dobro razložil, kaj je »Slovenska akademija znanosti«, ker me zdajle v marcu že spet ima za sodelavca »slavskega radia«. Nemara bo najbolje, da ga kar pustim živeti v ti dobri veri. Tokrat sem namreč na delu skupaj s tovariši iz (samorastniškega) glasbenonarodopisnega inštituta. In če bi bistremu kmetu skušal kaj pojasnjevati, bi me kmalu spravil v zadrego. »Tak tako, skupaj delate, skupaj preiskujete ustno izročilo, pa niste skupaj v eni ustanovi? Zakaj pa ne?« In če bi mu povedal po resnici, da je bilo pravzaprav že skoraj pred dvajsetimi leti sklenjeno in potrjeno, da spadamo skupaj, bi zmajal z glavo: »To ste mi čudaški! Tega pa ne razumem!« Eh, moj skrbni Fíncin Feri, ki iz slame in viter spletaš sejavnico, medtem ko zunaj sneži, težko je razumeti, in vendar je tako!

Pri nas imamo več »ustanoviteljev«, pa razne »sekretariate« in »svete« — od hišnih in roditeljskih ravzgor, po stopnjah, mimo znanstvenih, upravnih in nevemkakšnih prav tja do izvršnega — zato se ni čuditi, če zdaj tega zdaj onega zaskomina po bolj ali manj korenitih spremembah (»izboljšavah« si ne upam reči — beseda »reforma« etimološko tega ne dopušča) v organizaciji znanosti in kulture. Na inštitute — akademijske in neakademijske — pogosto prihajajo vprašanja, kako si zamišljamo vzorno ureditev svojih strok, kakšni so naši predlogi, načrti, sanje glede prostorov, opreme, osebne zasedbe — za prihodnja tri leta, za prihodnjih sedem let, ob najugodnejših pogojih ali v skromnem, omejenem obsegu... Ze zdavnaj si vsega tega ne ženemo preveč k srcu in imamo kar v vrhnjem predalu, da je bolj pri roki, nekakšen splošni osnutek, ki ga za vsakokratno rabo samo malo prikrojimo in odpošljemo, pa je mir. Seveda potem nikdar in nikoli ne zvemo, zakaj ni bila uresničena nobena od predlaganih sprememb (da o izboljšavah ne govorim): ali se je zataknilo že kar pri sredstvih; ali je nesojeni reformator odšel reševati nove, zahtevnejše naloge; ali se je ustrašil, da ni morda naletel na osje gnezdo namesto na čebelice, ki pridno nabirajo med znanosti (idila s košnico na naslovni strani izdaj ljubljanske »Academiae operosorum«).

Tako pač vse (ali skoraj vse) ostaja pri starem. Na morebitno vprašanje, kakšne spremembe sem doživel — mimo sivih las — odkar sem bil pred osemnajstimi leti poklican na delo v enega takrat ustanovljenih inštitutov SAZU, bi se že ne mogel kaj prida pohvaliti. Z njim, ki je ta inštitut spravil v življenje in postal njegov prvi upravnik, sva bila za preučevanje ljudskega slovstva dva. Ko je leta 1964 legel v grob, sem za to delo ostal sam. Če smo od začetka z dodeljenimi sredstvi ne samo shajali, ampak lahko še podpirali raziskave drugih ustanov in posameznikov, danes niti za svoje delo na terenu nimamo zadosti denarja, tako da prosjačimo desno in levo in večkrat segamo tudi v svoj žep. Pri nakupu strokovne literature že dolgo nismo na tekočem. Edini veliki korak naprej nam je omogočil magnetofon, ker je z njim zbirateljsko delo laže, spešnejše, boljše. Prav ta pomembna tehnična pridobitev pa še glasneje terja novih delovnih moči. Na trakovih čaka za prepis in obdelavo tristo pripovednih tekstov iz Porabja, tri tisoč iz Rezije in ne vem koliko z vsega slovenskega ozemlja.

Morda mi boš oponesel, dragi urednik, da govorim pro domo. Kako pa naj drugače! Le kakšen pomen bi imelo šariti z lepimi frazami, ki visijo v zraku? Kjer nas čelvelj žuli, bomo zmerom stvarni in ne bomo hodili po ovinkih. SAZU kot celota v slovenski družbi — vsaj tam, kjer imajo škarje in platno v rokah — danes ne uživa tiste veljave, ki bi ji pripadala. Samo simbolično, v slovesnih razglasih in uradnih listinah je vse v redu, dejansko pa že dolgo ne. Mar bi bil sicer mogoč osip, beg celih inštitutov izpod okrilja SAZU? Znotraj akademije si prizadeva delovati, v resnici pa bolj ali manj životari nekaj inštitutov, ki so jim zunanji šaljivci prillepili ime »žepni«. Kljukcem menda noče v glavo, da so tudi pred temi miniaturnimi znanstvenimi enotami prav tako pomembne naloge kot pred drugimi, večjimi, da jih pa ne morejo izpolnjevati s pristrženimi perutmi. Resnično bi me veselilo, če bi me kdo prepričal, da sem v zmoti, vendar v meni gloje misel — nadležen črv: veda, ki sem se ji z dušo in srcem zapisal, tako pri SAZU kot zunaj nje trpi, ko da je kaznovana, ker ji je izhodišče raziskovanj duhovna kultura našega kmeta. Kaj pa moremo za to, če so prav med kmečkim življenjem in ne drugje zrasli in s prehajanjem od ust do ust dosegli naš čas Lepa Vida, Galjot, Neusmiljena gospoda, pa še Kurent, Klepec in vrsta junakov, s katerimi se ponaša slovenska literatura in z njo slovenski narod!

Kar delamo znanstveni delavci neakademiki v akademskih inštitutih in sekcijah, zaverovani vsak v svojo stroko, iz nekega strastnega idealizma, brez pridobitniških teženj, je enkratno. Ne mislim po vrednosti — sodbo o tem bo izrekel čas — ampak dobesedno, ker se naše delo ne ponavlja ne na univerzi ne v kakšni drugi ustanovi. Če je nekaterim akademikom morda bolj po volji samo reprezentančna akademija in če bi taka zamisel po široki izmenjavi mnenj prodrla, zmagala na ljudskem glasovanju ali kakorkoli drugače, tudi prav, zakaj pa ne, le da v nobenem primeru ne bi smeli zatreti znanstvenoraziskovalnih enot! Priskrbeti bi jim morali samo drugega »ustanovitelja« med takimi, ki že obstoje (npr. univerza), ali si spet izmisliti enega ali več novih! Vendar: cui bono?

Prepričan sem, da je tudi v danih okvirih moč zadovoljivo rešiti razne težave. Prvi korak bodi to, da noben znanstveni delavec, nobena sekcija, noben inštitut SAZU ne bo čutil niti sence mačehovskega odnosa do sebe! In SAZU naj ne bo v oblakih zaviti, nedostopen Olimp, ampak vsota ho-

tenj, dela in dosežkov vseh, ki se okoli nje zbirajo in jim njena usoda ni deveta skrb: od asistenta, ki se poln mladostnega ognja tu šele vdinja, pa tja do častitljivega zbora rednih in častnih akademikov. Táko »Slovensko akademijo znanosti in umetnosti« bo brez dvoma moralno in gmotno krepkeje podprla tudi družba!

DR. DRAGICA TURNŠEK, znanstvena sodelavka v Inštitutu za paleontologijo SAZU

1. Akademija znanosti in umetnosti je največ, kar kakšen narod lahko doseže in sploh lahko ima v svoji znanosti in umetnosti. S tako zavestjo je bila gotovo leta 1938 ustanovljena SAZU kot ustanova, ki združuje najuglednejše in najzaslužnejše slovenske znanstvenike in umetnike. Po zgledu socialističnih držav je po vojni dobila še znanstvene inštitute, v katerih poleg nekaterih akademikov danes redno dela okrog 50 znanstvenih in strokovnih delavcev, in tako dobila delovno naravo. V teh povojnih letih je dosegla lepe delovne uspehe, saj nobena druga slovenska ustanova ne tiska toliko znanstvenih publikacij kot prav SAZU. Z njimi sproti seznanja svet o rezultatih svojega dela in dostojno predstavlja majhen slovenski narod v svetovni znanosti. Posebno pomembno je to, da v zameno dobiva najnovejšo sodobno znanstveno literaturo iz vsega sveta, kar prihrani ogromno deviznih sredstev.

Za te uspehe se moramo v veliki meri zahvaliti idealizmu posameznih raziskovalcev in njihovi ljubezni do znanstvenega dela. Vsi uslužbenci SAZU pa pogrešamo možnosti za delo po enotnem, trdnem in pretehtanem znanstvenem programu, po katerem bi se SAZU uspešneje razvijala. Delovne enote SAZU so sicer izdelale programske smernice bodočega znanstvenega dela inštitutov, vendar so za zdaj samo na papirju. Po tem programu bi SAZU v celoti izpolnila svojo nalogo v sodobni znanosti na Slovenskem, saj bi se razvila v znanstvenoraziskovalni center slovenskih nacionalnih ved. Bolj sistematično kot doslej bi znanstveno raziskovala slovensko zemljo, njeno živo in neživo naravo, slovensko besedo, zgodovino, umetnost ter običaje našega ljudstva in drugo. Mislím, da so prav te vede pomembne za obstoj našega naroda. Skoraj bolj so pomembne za nas kot na primer veliki jedrski inštituti, ki kljub ogromnim denarnim sredstvom ne morejo odkriti nič drugega kot tisto, kar bogatejše države že vedo.

2. Žal, SAZU že nekaj let ne raste s splošnim družbenopolitičnim razvojem. Veliko je temu kriv naš čas, zakaj vrednotenje znanstvenega dela v sodobni slovenski družbi je vse prej kot pravilno, sistem financiranja pa po mojem zgrešen. V Sloveniji je sicer precej sredstev za znanstveno delo, vendar so razdeljena in razdrobljena na razne sklade, ki dajejo prednost gospodarsko pomembnejšim razvojnim nalogam. Obenem so lahko vir nekontroliranega pridobivanja denarja.

SAZU dobi iz republiškega proračuna za svoje delo mnogo premajhno vsoto. Dotacijo zadnja leta sicer nekoliko zvišujejo, vendar le toliko, da pri osebnih dohodkih lovi sapo za nenehnim naraščanjem življenjskih stroškov. Za normalno delo pa morajo uslužbenci delovnih enot hoditi od sklada do sklada, prositi in prepričevati. Zaradi negospodarskih dejavnosti, prekratkih rokov in obveznih sofinancerjev večkrat odidejo praznih rok. Mnogo bolj pravično bi bilo, če bi SAZU dobila primerno vsoto za svoje znanstveno raziskovalne namene. Takó bi imela zagotovljena sredstva za dolgoročen znanstveni program in bi ne bila iz leta v leto v negotovosti. Postopoma bi z novimi nastavitvami lahko zboljšala nevzdržno pomanjkljivo zasedbo na nekaterih inštitutih.

3. Organizacijski in delovni ustroj SAZU je nekoliko zastarel in centralističen. SAZU dela po zakonu iz leta 1949, ki kljub vsem dopolnilom ne more slediti samoupravni ureditvi medsebojnih odnosov. Zlasti nejasen je položaj inštitutov in s tem tudi njihovih uslužbencev, ker se odgovorni forumi niso mogli odločiti, ali SAZU z inštituti ali brez njih ali le s kabineti akademikov. V tem je verjetno največ krivde za stagnacijo, če ne celo nazadovanje nekaterih delovnih enot SAZU.

Novi zakon o SAZU je pred vrati. Pričakujemo lahko, da bo dal SAZU in njenemu nacionalno tako pomembnemu in potrebnemu delovnemu programu trden in jasen položaj v slovenski družbi in znanosti. S tem bo urejen tudi notranji ustroj SAZU. Potem ne bomo rekli, da je bila ustanovljena samo iz prestiža ali nacionalnega ponosa, temveč iz potrebe, ker bo v svojem organiziranem znanstvenem delu lahko dala od sebe tisto, kar družba upravičeno od nje pričakuje.

SKLEPNA BESEDA UREDNIŠTVA

Pazljivejši bravci naše revije, ki spremljajo naše prizadevanje, da bi se prek anket, se pravi z neposrednim sodelovanjem najbolj prizadetih in poklicanih približali nekaterim pomembnim problemom našega narodnega življenja, še zlasti kulture, znanosti in umetnosti, so ob prebiranju pričujoče ankete, posvečene Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, zlahka opazili, kako presenetljivo enotne so ocene stanja in težav te naše najvišje znanstvene ustanove. To je najbrž najboljši dokaz, da so te sicer osebne ocene in mnenja vendarle objektivna podoba resničnega stanja, zagate, v kateri se je znašel odnos naše družbe do te visoke ustanove, hkrati pa so ob zarisu te podobe nakazane tudi nekatere možnosti razvoja in večje učinkovitosti dela SAZU. Prav zaradi tega zasluži problematika akademije, da ji vsaj osveščena plast naše družbe prisluhne z vso odgovornostjo in pripravljenostjo, da čimprej prežene senco mačehovstva, s katero slovenska družba že nekaj časa prekriva to temeljno slovensko znanstveno ustanovo.

Hkrati s samim statusom akademije in iz njega izvirajočo nujnostjo, da se čimprej ustrežneje uredi, pa se že ob tu objavljenih odgovorih z vso resnostjo postavlja vprašanje o slovenski znanosti sploh, zlasti pa še o nujnosti večje in odgovornejše koordinacije ne samo med dejavnostmi iste stroke, temveč tudi znanosti kot celote, tistega splošnega družbenega napora za napredek in nepretrgano osmišljanje naše narodne biti, spodbujanja in usklajevanja maksimalnih ustvarjalnih možnosti slovenskega naroda.